A cserepeknek is megvan a maguk sorsa…

Vörösváry Ferenc a titokzatos habánok nyomában

A reformáció *Luther* és *Kálvin* hirdette tanai mellett, a harmadik fő áramlat az anabaptizmus volt, amely a felnőttkori keresztelkedés teológiai alapelvét követte. Ennek ágazatai között Thomas *Müntzer* felkelői és Ulrich *Zwingli* követői mellett a tiroli kalapos mester – az 1536-ban eretnekségért máglyán elégetett Jacob *Hutter* – híveit is számon tartjuk. Az üldöztetések elől kisebb-nagyobb csoportjaik előbb az északi Németalföldre, majd kelet felé húzódtak. A hutteri közösségek XVI. századi felvirágzása jórészt a protestáns hagyományú morva területen következett be, a *Liechtenstein*, *Lobkowitz* és *Dietrichstein* ősi nemesi családok támogatásával. Magyar földön az oklevelek tanúsága szerint az 1530-as évektől voltak jelen. Az Őrvidéktől (Burgenlandtól) a Felvidéken át a Dunántúlig, olyan főnemesek kiterjedt birtokain telepedtek meg, mint például az *Esterházy*ak, *Bethlen*ek, *Erdődy*ek és *Batthyány*ak. 1620-ban a fehérhegyi csatát követően a cseh-morva területek a *II. Ferdinánd* császár és király uralta Habsburg birodalomhoz kerültek. A katolikus államfő két évre rá a protestáns *Bethlen* Gábor erdélyi fejedelemmel vívott háborúját is lezárta (nikolsburgi béke). Az új helyzetben a pápa utasítására Franz *Dietrichstein* olmützi érsek négy hetet adott a hutterieknek a távozásra. Bethlen akkor hívta és fogadta be népes csoportjaikat az erdélyi Alvincra, *I. Rákóczi* György fejedelem pedig 1645-től telepítette le őket Sárospatakon és környékén.

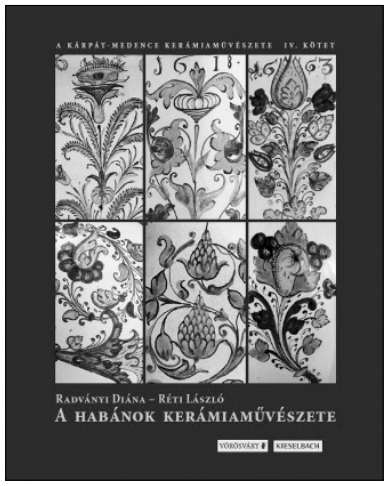

A könyv borítója

Mivel szervezett „udvarokban" vagy házközösségekben (németül: Haushaben) éltek, így maradt rajtuk kis módosítással a „habán" elnevezés. Zárt csoportjaik puritán életet éltek, középkori német dialektust beszéltek és ismeretlen volt közöttük az írástudatlanság, gyerekeiket kétéves koruktól iskolába járatták. A tanult, szorgalmas habánok orvosként, gyógyszerészként, fürdősként, bábaként dolgoztak és hozzáértő mesteremberekként bizonyultak. Az asztalosságtól, téglagyártástól a kályhakészítésen, tetőfedésen át a könyvkötésig, takácsmesterségig, késességig és fazekasságig számos szakmában szereztek maguknak elismerést. Mázas fajansz kerámiáik egyrészt az itáliai reneszánsz, másrészt a tiroli cserepesség mintakészletét ötvözték a magyarországi és erdélyi törökös hagyományok keletiesen virágos motívumaival. Ezért is vásárolták termékeiket szívesen a fejedelmi és a nemesi udvarokban. Főrangú megrendelőik címeres, monogramos vagy teljes névvel ellátott remekei azóta szétszóródtak a világban…

„A habánok kerámiaművészete" címmel jelent meg Budapesten *Radványi* Diána művészettörténész és *Réti* László ügyvéd, egyben tudományos kutató kísérő tanulmányaival egy közel négyszáz oldalas képeskönyv. Ebben 581 színes fénykép segítségével, párhuzamosan három nyelven (magyarul, csehül és angolul) ismertetik a habán munkákat. *Vörösváry* Ferenc mérnök-műgyűjtő és *Kieselbach* Tamás galériás gondozásában A Kárpát-medence kerámiaművészete sorozatban eddig előbb Erdély, majd Holics, Tata és Buda végül pedig az Alföld népi fazekasságáról szóló három kötet látott napvilágot. (Ezeket a Barátság 2009/2., 2010/3., illetve 2011/3. számában ismertettük – *a szerk.*). A most megjelent negyedik kötet főleg a cseh, morva, szlovák, lengyel, bajor, osztrák és román területekre összpontosít, követve a habánok kényszerű történelmi vándorlásait. A könyv előkészítő munkálatai során nyolc ország közel félszáz köz- és kéttucatnyi magángyűjteményének anyagát tekintették át.

Amint arról a Kieselbach Galériában tartott sajtóbemutatón Vörösváry Ferenc sorozatszerkesztő beszámolt, a magángyűjtők ismertetett kincsei közül kiemelkedik Václav *Havel* néhai csehszlovák és cseh köztársasági elnöknek, valamint fivérének, Ivan *Havel* mérnöknek az anyai nagyapjuktól, Hugo Vavrečkától örökölt, igen rangos műtárgy-csoportja. *Vavrečka* az Osztrák-Magyar Monarchia tengerésztisztje, majd Csehszlovákia első budapesti nagykövete volt, aki közel négyszáz darabból álló kerámiagyűjteményt hozott létre. Ennek száztíz habán példányából huszonnyolcat mutat be a kötet. A második világháborút követő államosítás során az egész gyűjtemény a prágai iparművészeti múzeumba került, de a rendszerváltás nyomán, a történelmi igazságszolgáltatás keretében visszaadták előző, jogos tulajdonosának. A család döntött úgy, hogy letétként továbbra is a közgyűjteményben hagyja. Nem kevésbé érdekes a hét évszázados történelmi múltú *Lobkowicz* család legrégebbi morva-habán gyűjteményének fordulatos sorsa sem. Ezt annak idején szintén elkoboztak, de éppen a Václav Havel hivatali

Víztartó edény medencével, pácolt fapolcon, 1649-es évszámmal

ideje alatt életbe léptetett törvények következtében az örökösökhöz kerültek. Ők ugyancsak hozzáférhetővé tették: jeles műtárgyaik a prágai Lobkowicz-palotában tekinthetők meg.

A kutatásvezető Vörösváry Ferenc fontos találkozása volt a nyolcvanas éveinek derekán járó Jana *Kybalová* asszonnyal, aki hosszú évtizedek óta tanulmányozza a habán kerámiaművészetet és előrehaladott kora ellenére még manapság is egyetemi oktató. Beszélgetésük elején az idős hölgy erősen hangsúlyozta, hogy a habán kultúra alapvetően morva. Szerinte a magyar kutatók – a Kárpát-medence történelmi múltjára hivatkozva – hajlamosak ezt maguknak kisajátítani. Miután azonban figyelmesen végignézte az erdélyi Alvinc habán kerámiatermésről készült képanyagot, hajlandó volt módosítani addigi, szintén egyoldalú és kissé elfogult véleményén. A magyar sorozatszerkesztő érvelését is elfogadta arról, hogy ez voltaképpen egy két-pólusú kultúra, amelyet a cseh függetlenségi háború elvesztése választott ketté. Végül úgy váltak el, hogy ezt az újszerű és kompromisszumos szemléletet a kötet készítésekor is igyekeznek kifejezésre juttatni…

Magyarországon a legnagyobb habán kerámiagyűjtemény a kötet egyik tanulmányát író Réti Lászlóé – hívta fel a figyelmet a továbbiakban Vörösváry Ferenc. Ennek kialakítása már két nemzedékkel korábban kezdődött. A XX. század elején a már említett Hugo Vavrečkával is szoros gyűjtői kapcsolatot ápoló *Krisztinkovich* Béla előbb holicsi fajanszokat és herendi porcelánokat vásárolt, majd végérvényesen a habán kerámiák felé fordult. A korábbi, legendás tárgy-együttesek felszámolásakor általában ő szerezte meg a csúcs-példányokat, így például *Kernstok* Károly festőművész özvegyétől is kiemelkedő habán műveket vásárolt. A rendkívül sérülékeny gyűjtemény a Nemzeti Múzeum raktáraiban szerencsésen átvészelte a második világégést. Újabb vételekkel kiegészülve, alapjául szolgált az ügyvédként dolgozó Réti László páratlan kollekciójának, amelyből 73 alkotás látható a kötetben. Vörösváry Ferenc megemlékezett a közelmúltban elhunyt *Nagyházi* Csabáról is, akinek műgyűjtő és galériás tevékenysége óriási szerepet játszott abban, hogy a habán tárgyak az utóbbi évtizedek magyar műkereskedelmében az őket megillető rangon és árakon jelenhettek meg. Magángyűjteményének ékességeiből nyolc tárgy őrzi emlékét a kötetben – zárta összefoglalóját a sorozatszerkesztő, akinek további tervei között a Dunántúl és a Felső-Tiszavidék, valamint a Felvidék kerámiaművészetét ismertető kötetek is szerepelnek.

Wagner István

Tulipános dísztányér „FOLDESI EORSEBET 1640" felirattal

Hatszögletű palack a Pálffy-família címerével 1667-ből

Ón kupakos korsó, I.B.V.S. monogrammal, 1617